

Nr 151.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1946 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 190 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll tillstyrkta grunder utfärda erforderliga bestämmelser angående statlig kreditgaranti för lån åt den som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

dels ock till Kostnader för statlig kreditgaranti för vissa studielån för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln (punkt 97 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 310 000 kronor.

I sistnämnda proposition har Kungl. Maj:t härjämte (kapitalbudgeten, bilaga 7, punkt 16 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 650 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herr *Malmberg* i Skövde m. fl. väckt motion (II: 431), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att rätt att utlämna de föreslagna med statlig kreditgaranti försedda lånen även finge tillerkännas Sveriges allmänna folkskolläraryörens kreditkassa;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren

av herr *Holmbäck m. fl.* (I: 133) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 244), i vilka yrkats, dels att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t om en utredning med uppgift att framlägga förslag, som kan öka möjligheterna för studiebegåvade men mindre bemedlade studenter att bedriva högre studier, dels att riksdagen måtte besluta ett reservationsanslag till naturastipendier för budgetåret 1946/47 med 500 000 kronor, dels ock att riksdagen måtte besluta ett investeringsanslag till statens lånefond för universitetsstudier med 750 000 kronor för budgetåret 1946/47.

1. Statlig kreditgaranti för vissa studielån.

Kungl. Maj:ts förslag grundar sig på ett av 1941 års *befolkningsutrednings* den 26 november 1945 avgivet betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat. off. utr. 1945: 51).

Statlig kreditgaranti för akademiker med avlagd examen.

Departementschefen har beträffande behovet av åtgärder anfört följande.

I vårt land ha vi ännu icke kommit så synnerligen långt i strävandena att rasera de ekonomiska hinder, som möta den obemedlade eller mindre bemedlade studeranden. Den kreditgivning i form av räntefria studielån och den statliga stipendiegivning, som för närvarande förekommer, är till sin omfattning tämligen blygsam och har i vad det gäller stipendiegivningen snarast karaktären av försöksverksamhet. Om man eftersträvar att ställa utbildningsmöjligheter till förfogande för de därför mest lämpade, kan man icke tolerera att höga utbildningskostnader spärra vägen till studier och utbildning för någon grupp i samhället. Efterhand som det pågående utredningsarbetet på såväl skolans som den högre utbildningens område slutföres, torde det emellertid bliva möjligt att framlägga förslag syftande till att väsentligt reducera utbildningskostnaderna.

För dem, som redan fullbordat sina studier eller inom en nära framtid väntas göra detta, erfordras emellertid åtgärder av annan art. Det har redan tidigare varit väl känt och bekräftas såväl av befolkningsutredningens föreliggande förslag som av de därav föranledda yttrandena från remissinstanserna, att de studieskulder, som en dyrbar utbildning ej sällan drar med sig, skapa betydande ekonomiska svårigheter för låntagarna.

Befolkningsutredningen har efter överläggningar med representanter för de yngre akademikernas fackliga organisationer funnit akademikernas problem såväl ur ekonomiska som sociala synpunkter kräva ett fördjupat studium och har därför medverkat vid tillkomsten av den inom statistiska centralbyrån pågående akademikerundersökningen.

Utredningen har emellertid i likhet med de nyssnämnda akademikerrepresentanterna kommit till den slutsatsen, att frågan om studieskuldernas amortering vore ett specialproblem, vars lösning skulle innebära betydande

omedelbara fördelar för de unga skuldsatta akademikerna och icke torde erfordra belysning med ytterligare material, varför ett avvaktande av den pågående akademikerundersökningens resultat ej ansetts vare sig behövt eller med hänsyn till den tidsförlust, som skulle uppstå, ens önskvärt. Jag delar befolkningsutredningens åsikt att frågan om beredande av lämpliga amorteringsvillkor för skuldsatta akademiker och vissa med dem jämställda är ett specialproblem, som redan på basis av nu tillgängligt material på tillfredsställande sätt kan överblickas. Ytterligare utredning av denna fråga fyller enligt min uppfattning ingen förnuftig funktion, varför ärendet nu bör upptagas till prövning.

Frågan om vilken angelägenhetsgrad med avseende på önskemålet att främja en tidigare familjebildning bland akademikerna det föreliggande projektet har, i jämförelse med vissa andra i remissvaren aktualiserade åtgärder, synes icke här böra tillmätas en alltför stor betydelse, speciellt som vissa av de i remissvaren ifrågasatta åtgärderna såsom minskning av studietidens längd, minskning av studiekostnaderna genom rikligare stipendier under studietiden o. s. v. icke på något sätt äro ägnade att påverka situationen för de redan utexaminerade och dem som inom de närmaste åren väntas avlägga examen, d. v. s. just de grupper, vars aktuella situation motiverat det föreliggande förslagets framläggande. Frågan om skattefrihet för inkomstbelopp, som användas för amortering av studieskulder, har även i detta sammanhang aktualiserats. Med hänsyn till att intet torde ha inträffat, som motiverar en ändring av den avvisande hållning, som Kungl. Maj:t så sent som den 28 april 1944 intog till en framställning härom, torde åtgärder i denna riktning icke vara att vänta inom den närmaste tiden. Men även om så skulle vara fallet, kvarstår behovet av ordnade amorteringsförhållanden för de skuldsatta.

Förslagets allmänna principer. *Befolkningsutredningen* har i syfte att underlätta för den, som avlagt examen, att amortera sina studieskulder föreslagit, att dessa studieskulder sammanföras till ett lån, vilket förses med statlig garanti. Ytterligare säkerhet i form av borgen skulle icke krävas, varjämte även det för närvarande gängse kravet på försäkringskydd skulle bortfalla.

Departementschefen har för egen del anslutit sig till de av befolkningsutredningen angivna allmänna principerna för den ifrågasatta verksamheten. Departementschefen har anfört i huvudsak följande.

Om man enbart ser till vad förslaget tillför akademikerna i form av räntelättnader och inbesparade försäkringspremier, blir beloppet förvisso icke utan betydelse för en skuldsatt akademiker med små inkomster, men dock jämförelsevis blygsamt. Detta ligger ju också i själva principen för förslaget, som icke är avsett att vara en subvention, utan en hjälp till självhjälp från statsmakternas sida. Att se förslaget enbart ur synvinkeln vad det innebär för låntagarna omräknat i kontanter är emellertid enligt min uppfattning att förbise dess väsentligaste innehåll.

Befolkningsutredningens förslag är ägnat att skänka stadga och ryggrad åt vederbörandes ekonomi. Hans skulder samlas i ett lån, för vilket en amorteringsplan uppgöres sträckande sig över i allmänhet högst 15 år, i vissa undantagsfall dock längre, han befrias från borgensbekymren och en kostsam överförsäkring undviks. Enligt min mening skapas härigenom hos låntagaren

icke blott förutsättningar för en sund ekonomi; det förödmjukande borgenssystemets slopande är dessutom ägnat att skänka vederbörande en friare och mera oberoende ställning än han i annat fall skulle kunna intaga. Ur samhällets synvinkel är detta en avsevärd fördel, som erhålles mot ett, med all sannolikhet ringa, risktagande från samhällets sida.

Det förhållandet, att förslaget avser att vara en hjälp för låntagarna i deras strävan att betala sina skulder och alltså icke medför annat än blygsamma fördelar omräknat i kontanter, är enligt mitt förmenande en garanti för att någon skuldsättning utöver vad som eljest skulle äga rum icke kommer att föranledas av de föreslagna åtgärderna. Någon generell utfästelse från samhällets sida att lån med statlig garanti skall erhållas av var och en som avlagt viss examen innebär icke befolkningsutredningens förslag. Varje ansökan om lån förutsättes bliva noga granskad i två instanser, där låntagarens kvalifikationer för lån grundligt prövas. Enligt min uppfattning tillgodoser detta alla rimliga krav, som från samhällets sida kunna ställas, på kontroll över den föreslagna kreditgivningen.

Befolkningsutredningens förslag innebär, att de livförsäkringar, som vederbörande låntagare har vid examens avläggande, i den mån de varit avsedda som skydd för borgensmän, frigöras för andra ändamål. Låntagaren kommer alltså i tillfälle att avgöra sitt behov av försäkringsskydd utan inverkan av faktorer, som i normala fall ej torde påverka en försäkringstagares uppskattning av sitt försäkringsbehov. Att detta skulle medföra annullering av tidigare tagna livförsäkringar förefaller mindre troligt, snarare torde en följd av förslaget bliva att låntagarna, vilka äro i den ålder, då familjebildning vanligtvis sker, genom den föreslagna åtgärden kunna ställa ett tillfredsställande försäkringsskydd till sin familjs disposition utan att därför tvingas teckna ytterligare försäkringar. Att genom en mindre räntehöjning påföra låntagarna de förluster, som kunna drabba statsverket, anser jag med hänsyn till de obetydliga risker, som statsverket här tar, ej vara ändamålsenligt. Jag ansluter mig alltså till befolkningsutredningens förslag.

I detta sammanhang har också frågan huruvida staten vid låntagares frånfälle obligatoriskt skall täcka den icke amorterade delen av lånet aktualiserats. Befolkningsutredningen har föreslagit, att frågan om efterskänkande av fordran på grund av utlämnat lån i varje fall skall hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Vad befolkningsutredningen sålunda föreslagit har under en följd av år tillämpats i fråga om statens räntefria studielån, varvid det visat sig vara fördelaktigt att kunna avgöra frågan, i vilken utsträckning statens fordran skall avskrivas, med hänsyn till den ekonomiska situationen i de särskilda fallen. Att däremot göra en generell utfästelse från statens sida om avskrivning av det icke amorterade beloppet torde vara mindre lämpligt.

Till utredningens nu ifrågavarande förslag kan jag således i huvudsak ansluta mig. Emellertid finner jag det angeläget påpeka, att Kungl. Maj:ts prövning i nyss berörda fall själfallet bör lämna rum för alla tillbörliga hänsyn till de efterlevandes intressen.

Den statliga kreditgarantiens omfattning. *Befolkningsutredningen* har icke ifrågasatt någon begränsning av den statliga kreditgarantien på så sätt att riksdagen skulle fastställa omfattningen av densamma.

I några *remissyttranden* har motsatt uppfattning kommit till uttryck.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

En på förhand av riksdagen fastställd omfattning av den föreslagna kreditgarantien synes medföra vissa svårigheter vid det föreliggande förslagens realiserande. Utöver den prövning av låneansökningarna, som förutsättes ske i enlighet med det föreliggande förslaget, torde, därest kreditgarantiens omfattning på förhand fastställes, i sådana fall, då ansökningar om lån föreligga till större sammanlagt belopp än den fastställda kreditgarantien medger, en ytterligare prövning av låneansökningarna bliva erforderlig med hänsyn till nödvändigheten att avvisa ett antal lånesökande, som enligt de allmänna grunderna i annat fall skulle beviljats sökt lån. Å andra sidan skulle en på förhand fastställd omfattning av kreditgarantien för det fall att efterfrågan på lån vore ringa kunna tänkas uppmuntra till en generösare kreditgivning än avsett är. Under alla omständigheter torde vissa svårigheter att genomföra en likformig behandling av alla låneansökningar vara att vänta, för den händelse kreditgarantiens omfattning på förhand skulle fastställas.

Kravet härpå torde icke heller ha avsett att åstadkomma en inskränkning av kreditgivningen utöver vad som följer av förslagens allmänna principer utan snarast att bereda riksdagen tillfälle att följa denna kreditgivnings utveckling. Detta önskemål torde emellertid få anses vara tillgodosett genom att lånenämnden i likhet med vad som för närvarande är fallet med studielånenämnden avlämnar årliga redogörelser för sin verksamhet.

Jag anser mig därför böra ansluta mig till vad befolkningsutredningen i detta avseende föreslagit.

R ä n t a n. *Departementschefen* har i nära anslutning till vad befolkningsutredningen anfört förordat, att räntan å lånen bestämmes så, att den ej med mer än $\frac{1}{2}$ procent må överstiga sparbankernas vanliga inlåningsränta.

I fråga om **L å n e n s s t o r l e k** har *departementschefen* anfört följande.

Att på förhand fastställa vissa maximilånebelopp gällande för respektive examina torde vara ägnat att inskränka lånenämndens möjligheter till individuell behandling av de lånesökande. En sådan åtgärd förefaller även kunna bidra till att skapa den föreställningen, att en generell utfästelse föreläge från statens sida att till var och en, som avlagt en viss examen, utfärda kreditgaranti för ett visst bestämt belopp, vilket ingalunda är fallet. Med hänsyn till att skuldsättningen kan vara mycket växlande även för en och samma examen, beroende på exempelvis i vilken utsträckning lånesökanden genom lån måst finansiera sina studier, om han bildat familj under studietiden, om han bedrivit specialstudier för erhållande av speciellt höga betyg etc., vore en maximering av beloppet utan möjlighet för lånenämnden att taga hänsyn till föreliggande enskilda omständigheter vid fastställandet av lånets storlek särskilt olycklig, därför att detta enligt min mening skulle drabba många av de mest behövande och mest meriterade sökandena. Genom att ej maximilånebelopp fastställes för de olika examina tvingas lånenämnden till en ingående prövning av varje enskild ansökan om lån. Även den av vissa remissinstanser befarade tendensen till ökad skuldsättning torde, därest risk för sådan överhuvudtaget finnes, genom vetskapen om denna individuella prövning, komma att effektivt motverkas. Jag anser mig sålunda böra ansluta mig till vad befolkningsutredningen i detta avseende föreslagit.

Exa m e n s k r a v e t. *Departementschefen* har anslutit sig till befolkningsutredningens uppfattning, att varje akademisk eller därmed jämförlig examen, som normalt kan väntas bereda vederbörande möjlighet till försörjning, bör öppna möjligheter till erhållande av lån. *Departementschefen* uttalar i anslutning härtill, att examina överskjutande studentexamens nivå i princip böra öppna möjlighet till lån. Sålunda böra enligt *departementschefens* mening t. ex. de som avlagt folkskollärorexamen kunna komma i fråga för erhållande av lån.

S k u l d e r t i l l f ö r ä l d r a r. *Befolkningsutredningen* har föreslagit, att skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder ej skola kunna inräknas i det belopp, för vilket lån med statlig garanti kan erhållas.

Ett flertal *remissinstanser* ha anfört en avvikande mening i detta hänseende.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Ehuru ett frångående av befolkningsutredningens förslag torde innebära en viss ökning av den ifrågasatta kreditgarantiens omfattning, kan jag dock ansluta mig till vad som från ett flertal remissinstanser anförts angående lämpligheten av att även skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder skola kunna inräknas i det belopp, till vilket lån med statlig garanti kan erhållas. I första hand böra dock bankskulder komma ifråga. Huruvida dessutom skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder skola kunna inräknas i det lån, som sökes, bör enligt min mening vara beroende på sökandens totala skuldsättning, vilken icke bör överskrida, vad som erfarenhetsmässigt kan anses skäligt med hänsyn till hans examensmeriter och de övriga omständigheter, som föreligga.

Beträffande t i d p u n k t e n f ö r a n s ö k a n a v l å n har *departementschefen* anfört följande.

Det förefaller ur åtskilliga synpunkter lämpligt att ansökan om lån ingives i nära anslutning till examens avläggande. I regel bör enligt min mening sådan ansökan göras senast inom sex månader efter examens avläggande. Något oavvisligt krav härpå torde emellertid icke böra uppställas. Även vid en senare tidpunkt bör ansökan om lån alltså få göras. I vissa fall kan länenämndens möjligheter till bedömning av sökandens kreditvärdighet tänkas vara större vid en senare tidpunkt t. ex. efter genomgången provår, erhållen fast anställning o. s. v. Men i allmänhet torde nämndens möjligheter att bedöma en ansökan vara mindre, när lång tid förflutit sedan studierna avslutades och alltså betydande svårigheter kunna föreligga att avgöra, huruvida sökandens skulder tillkommit på sådant sätt, att han är förtjänt av att komma i åtnjutande av den föreslagna kreditgarantien.

Avsikten med den föreslagna kreditgivningen är bland annat att underlätta familjebildning genom att sätta låntagaren i tillfälle att planmässigt amortera sina skulder. Det ligger i sakens natur att lånet under sådana förhållanden bör tagas, medan ännu goda förutsättningar föreligga, att kreditgivningens syfte skall nås.

I princip föreligger alltså intet hinder att ansökan om lån göres vid den tidpunkt, som förefaller sökanden mest lämplig. Ur denna synvinkel torde

också problemet om i vilken utsträckning personer, som vid förslagets ikraftträdande redan avlagt examen, skola komma i åtnjutande av lån, böra betraktas. Jag ansluter mig emellertid till befolkningsutredningens uppfattning att främst de som avlagt examen efter den 1 januari 1940 böra komma i fråga till erhållande av lån, men finner mig icke böra förorda någon bestämd tidsgräns, varför i enlighet med förslagets principer även andra sökande böra kunna erhålla lån.

Kreditgivningens organisation.

Befolkningsutredningen har föreslagit, att beviljandet av lånen skulle förläggas till en central lånenämnd, bestående av sex ledamöter och sex suppleanter. Utlämnandet av lånen skulle ske genom sparbankerna och studentkårens kreditkassor. Utredningen har förutsatt, att vederbörande kreditanstalt skall, därest låntagaren icke fullgör sina amorteringar och räntebetalningar, kunna hos lånenämnden göra framställning om att lånet i vanlig ordning får uppsägas. Beträffande avskrivning av lån har utredningen uttalat, att sådan icke borde ske, då låntagaren råkat i svårigheter, som i framtiden kunde tänkas bli övervunna, utan att i stället den tidpunkt borde avvaktas, då låntagarens ekonomiska läge förbättrats, varefter ny överenskommelse om fortlöpande amortering borde träffas. Därest vederbörande kreditanstalt under sådana omständigheter skulle önska befrielse från lånet, borde sådan kunna meddelas av lånenämnden efter särskild prövning. Utredningen har föreslagit, att sådana lån, som efter beslut av lånenämnden icke längre skulle ligga kvar hos de lokala kreditanstalterna, skulle övertagas av postsparbanken. För tillgodoseendet av det medelsbehov, som kunde komma att uppstå dels vid den föreslagna överflyttningen av lån till postsparbanken och dels vid reglerandet av de krav, som från lokala kreditanstalter komme att ställas på statsverket på grund av den garanti, som staten iklätt sig för lån, som enligt utredningens förslag avsåge komma att utlånas, har utredningen föreslagit, att en särskild fond, benämnd akademikerlånefonden och förvaltd av statskontoret, skulle inrättas.

Mot befolkningsutredningens ifrågavarande förslag har kritik riktats från ett antal *remissinstanser*, varvid bland annat framhållits, att en decentraliserad kreditgivning vore att föredraga framför den föreslagna centrala, att även andra kreditanstalter än sparbanker och studentkårens kreditkassor borde kunna utlämna lånen, att en ovillkorlig rätt borde givas vederbörande kreditanstalt att, då låntagaren brister i fullgörandet av sina skyldigheter, få lånet inlöst av staten, samt att fondbildning ej borde komma i fråga för bestridande av statens utgifter för ifrågavarande kreditverksamhet.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Mot befolkningsutredningens förslag att förlägga beviljandet av krediterna till en central lånenämnd har från ett antal remissinstanser kritik riktats till förmån för en decentraliserad kreditgivning. Även om den ifrågasatta kre-

ditgivningen inskränktes till att omfatta enbart akademiker, erbjuda de framförda alternativen enligt min mening knappast några fördelar. Därest man såsom i nu föreliggande förslag utsträcker kreditgivningen till att omfatta även andra grupper med dyrbar utbildning, kan en organisation efter de antydda linjerna tänkas medföra vissa risker, vilka synas kunna undvikas vid den av befolkningsutredningen föreslagna anordningen. Jag biträder sålunda vad befolkningsutredningen föreslagit i avseende på lånenämnden och dess sammansättning.

För tillgodoseendet av det medelsbehov, som kan komma att uppstå, dels vid överflyttningen av lån till postsparbanken och dels på grund av den föreslagna kreditgarantien, har befolkningsutredningen föreslagit inrättandet av en fond.

Jag ansluter mig till den av statskontoret och länsstyrelsen i Skaraborgs län framförda uppfattningen, att fondbildning ej bör komma i fråga för detta ändamål. För den föreslagna kreditgivningen genom postsparbanken bör enligt min mening bankens medel komma till användning och för täckande av lånededelsförlusterna bör ett särskilt anslag på riksstatens driftbudget uppföras.

Befolkningsutredningen har föreslagit, att utlämnandet av lånen skall kunna ske genom sparbanker och studentkårernas kreditkassor. Fullmäktige i riksbanken ha under hänvisning till det avsevärda antal studielån, som riksbanken årligen utlämnar, funnit det mindre önskvärt, att dessa lån flyttas från riksbanken i samband med förslaget genomförande. Jag delar denna uppfattning och finner mig böra förorda att de föreslagna lånen skola kunna utlämnas även genom riksbanken. Utredningen har vid framläggandet av sitt förslag utgått från, att något intresse ej kunde väntas föreligga från affärsbankernas sida för den föreslagna kreditgivningen. Då emellertid motsatsen visat sig vara fallet och det enligt min mening icke förefinnes grundad anledning att under sådana förhållanden inskränka rätten att utlämna de föreslagna med statlig kreditgaranti försedda lånen till enbart riksbanken, sparbankerna och studentkårernas kreditkassor, finner jag mig böra biträda det av bank- och fondinspektionen och styrelsen för svenska bankföreningen framförda yrkandet att dylika lån böra få utlämnas även av affärsbankerna.

Mot befolkningsutredningens förslag att kreditgarantiens giltighet i vissa fall skall vara beroende av lånenämndens beslut ha erinringar framställts. Jag ansluter mig till den av länsstyrelsen i Jämtlands län framförda uppfattningen, att vederbörande kreditinstituts rätt, att, då låntagaren brister i fullgörandet av sina skyldigheter, få lånet inlöst av staten, bör vara ovillkorlig.

Frågan om hur länge statens garanti för visst lån skall anses gälla har vidare berörts. Jag delar de av sparbanksinspektionen framförda synpunkterna och anser, att befolkningsutredningens förslag i detta avseende bör kompletteras med en bestämmelse om att den anmälan, som enligt befolkningsutredningens förslag av vederbörande kreditinstitut skall göras hos lånenämnden i sådana fall, då låntagare ej fullgöra sina skyldigheter, skall ske senast ett år från förfallodagen räknat, varefter i annat fall den statliga garantien upphör att gälla.

I *motionen II: 431*, vari hemställts, att rätt att utlämna nu ifrågavarande lån även måtte tillerkännas Sveriges allmänna folkskolläraryörelses kreditkassa, anföres i huvudsak följande.

Lånen föreslås skola utlämnas av riksbanken, sparbankerna, affärsbankerna och studentkårens kreditkassor. Då emellertid även folkskollärarna inbegripas i förslaget, torde också Sveriges allmänna folkskolläraryörelings kreditkassa böra medgivas att utlämna de statsgaranterade lånen.

Efter mönster av Lunds och Stockholms studentkårens kreditkassor bildades Sveriges allmänna folkskolläraryörelings kreditkassa år 1936. Under de tio år som gått har kassan utlämnat lån till ett belopp av omkring tre miljoner kronor. En betydande del därav har utgjorts av lån till studerande vid seminarierna.

I förslaget om här berörda kreditgivning har ansetts, att denna bör organiseras så, att lånen i största möjliga utsträckning komma att ligga kvar i det kreditinstitut, som ursprungligen beviljat dem. Utom bankerna skola därför även studentkårens kreditkassor äga att utlämna dessa lån. Då Sveriges allmänna folkskolläraryörelings kreditkassa fyller samma uppgift inom folkskolläraryörelingen och för seminariestuderandena som studentkårens kreditkassor gent emot akademikerna, borde samtliga dessa kassor vara likaberättigade vid ifrågavarande kreditgivning.

Kostnader för statsverket av kreditgivningen.

Departementschefen har härom anfört i huvudsak följande.

I likhet med befolkningsutredningen anser jag, att den föreslagna kreditgarantiens framtida omfattning är svår att på förhand bedöma. Därest utbildningskostnaderna genom samhällliga åtgärder inom den närmaste framtiden kunna väntas bli väsentligt reducerade, kommer detta självfallet att avsevärt minska skuldsättningen hos de studerande, varför också den nu föreslagna kreditgarantiens betydelse i motsvarande grad minskas. Mot bakgrunden av de allmänt omfattade önskemålen om en demokratisering av utbildningsmöjligheterna genom ett avlägsnande av de ekonomiska spärrarna vågar jag sålunda hävda den uppfattningen, att den nu föreslagna kreditgarantien främst kommer att anlitas av dem, som under senare år avlagt examen, och av dem, som inom de närmaste åren väntas avlägga examen. I framtiden bör man däremot enligt min mening räkna med att statliga åtgärder avsedda att minska utbildningskostnaderna leda till reducerade anspråk på den föreslagna kreditgarantien.

Med hänsyn till att det föreliggande förslaget i avseende främst på de s. k. föräldraskulderna går längre än befolkningsutredningens förslag, anser jag mig dock böra påpeka, att kreditgarantiens aktuella omfattning kan väntas bli något större än vad befolkningsutredningen utgått från.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa har beträffande förlustriskerna vid den föreslagna kreditgivningen anfört, att befolkningsutredningen väsentligt underskattat dessa. Styrelsen räknar med att knappast ens en förlustrisk på 3,8 procent av kapitalet kommer att visa sig vara tillräcklig. Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer har uppskattat den sammanlagda skuldsättningen för en årskull akademiker till omkring 6 miljoner kronor. Styrelsen beräknar förlustrisken till 3 procent årligen, vilket den anser vara mycket lågt räknat. Den årliga utgiften för ett genomförande av förslaget skulle då bli 180 000 kronor, bortsett från administrationskostnaderna.

Mot det material, som bildar underlaget för styrelsens för Lunds student-

kårs kreditkassa uppskattning av förlustriskerna, torde åtskilliga anmärkningar kunna göras. Det är emellertid tillräckligt att framhålla, att materialet omfattar kreditkassans hela utlåning, alltså även lån, som utlämnats till sådana personer, som påbörjat studier utan att fullfölja dem fram till någon examen. Under sådana förhållanden torde kreditkassans klientel i fråga om betalningsförmåga icke vara fullt jämförbart med det utvalda läntagarklientel, som avses erhålla den nu föreslagna kreditgarantien. De av styrelsen för Sveriges förenade studentkårer gjorda uppskattningarna av förlustriskerna basera sig också på ett material, som icke utan vidare kan betraktas som normgivande för kreditgarantiens framtida omfattning.

En annan, ehuru även den osäker, utgångspunkt för bedömandet av de framtida förlustriskerna kan erhållas, om man utgår i stort sett från samma utgångspunkter som befolkningsutredningen, nämligen från det tillgängliga materialet angående avlagda examina vid samtliga universitet, högskolor och fackhögskolor och från den uppskattning av förekomsten av bankskulder och därmed jämställda skulder och dessa skulders genomsnittliga belopp, som göres i arbetsmarknadscommissionens betänkande (stat. off. utr. 1943:17) samt från den generaliseringen, att alla som ha bankskulder skulle erhålla kreditgaranti. Antalet lånesökande kan under dessa omständigheter beräknas till omkring 500 per år med en genomsnittlig skuld på 3 400 kronor, varvid bortsetts från skulder till föräldrar. Den sammanlagda skuldsättningen (exklusive föräldraskulder) för en årskull skulle alltså kunna uppskattas till omkring 1 700 000 kronor. Detta belopp, som kreditgarantien sålunda förutsättes omfatta, torde dock som mått på den skuldsamma, som årligen kan väntas bli föremål för statsgaranti, ur vissa synpunkter vara för högt, ty dels kunna inte alla skuldsatta erhålla kreditgaranti och dels torde de, som endast ha skulder på mindre belopp, ej söka lån med statlig kreditgaranti. Å andra sidan kan en ökning av kreditgarantiens omfattning komma att föranledas av möjligheten att erhålla kreditgaranti även för den del av skulden, som utgöres av skuld till föräldrar. Att dessa skulder i någon större omfattning skulle komma att överflyttas till lån med statlig garanti torde med hänsyn till skuldernas karaktär ej vara att vänta. Det är omöjligt att exakt ange verkningarna av de faktorer, som sålunda påverka kreditgarantiens omfattning. Det torde emellertid icke vara orimligt att vänta sig, att de komma att uppväga varandra.

Den föreslagna kreditgarantien skulle enligt dessa beräkningsgrunder komma att omfatta skulder till ett belopp av 1 700 000 kronor för varje årskull, som kommer i åtnjutande av garantien. Därest avskrivningarna bleve jämförbara med dem, som uppstått på statens räntefria studielån eller 1,7 procent, skulle den årliga utgiften för förslaget genomförande böra beräknas till 28 900 kronor jämte administrationskostnader, förutsatt att skuldsättningen bland de utexaminerade är av den anförda omfattningen.

Det framgår av det nyss anförda, att förlustriskerna icke för närvarande låta sig beräknas med den säkerhet, att en viss årlig förlust kan på förhand fixeras. Förlustriskerna bedömas, som synes, högst olika beroende på från vilket material man anser riktigast att utgå. Detta kan i sin tur med hänsyn till de begränsade erfarenheter, som föreligga, knappast bliva föremål för annat än ett subjektivt bedömande. Det förefaller enligt min mening ej osannolikt, att den verkliga förlustrisken kan visa sig ligga emellan de här anförda uppskattningarna. Oavsett hur förlustriskerna bedömas kan man emellertid utgå från, att dessa under de närmaste åren kunna förväntas

bliva mycket begränsade. Jag anser mig under sådana förhållanden böra förorda, att i avvaktan på att säkrare utgångspunkter skola föreligga för ett bedömande av den föreslagna kreditgarantiens omfattning och de därav föranledda förlusternas storlek ett förslagsanslag på 20 000 kronor anvisas för täckande av under budgetåret 1946/47 uppstående förluster.

Beträffande kostnaderna för den föreslagna lånenämndens verksamhet förordar jag, att dessa må gäldas av det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Utskottet har i likhet med departementschefen funnit, att frågan om beredande av lämpliga amorteringsvillkor för skuldsatta akademiker och vissa med dem jämställda utgör ett specialproblem, som nu torde böra bringas till sin lösning. Befolkningsutredningens av departementschefen biträdde förslag innebär — såsom av den lämnade redogörelsen framgår — att studieskulderna för ifrågavarande akademiker skulle sammanföras till ett lån, vilket skulle förses med statlig garanti; ytterligare säkerhet i form av borgen skulle icke krävas, ej heller skulle krav på försäkringsskydd uppställas. Departementschefen har framhållit, att befolkningsutredningens förslag icke innebure någon generell utfästelse från samhällets sida att lån med statlig garanti skulle erhållas av var och en, som avlagt viss examen. Varje ansökan om lån förutsattes bliva noga granskad i två instanser. Utskottet har funnit sig böra biträda ovannämnda förslag, vilket från statsmakternas sida är avsett såsom en hjälp till självhjälp.

Utskottet delar departementschefens uppfattning därom, att riksdagen icke lämpligen bör på förhand fastställa kreditgarantiens omfattning, enär detta skulle medföra vissa svårigheter vid det föreliggande förslagens genomförande.

Beträffande kreditgivningens organisation har utskottet icke funnit anledning till annan erinran mot departementschefens förslag än att utskottet i anledning av vad i motionen II: 431 påyrkats funnit sig böra tillstyrka, att rätt att utlämna lån av ifrågavarande slag även bör tillerkännas Sveriges allmänna folkskolläraryörens kreditkassa.

I likhet med befolkningsutredningen har departementschefen ansett, att den föreslagna kreditgarantiens framtida omfattning vore svår att på förhand bedöma och att förlustriskerna för närvarande icke läte sig beräkna med den säkerhet, att en viss årlig förlust kunde på förhand fixeras. Förlustriskerna kunde därför enligt departementschefens mening knappast bliva föremål för annat än ett subjektivt bedömande. I avvaktan på att säkrare utgångspunkter komme att föreligga i förevarande avseende har departementschefen för motande av eventuella förluster å kreditgarantien förordat uppförande för budgetåret 1946/47 av ett förslagsanslag av 20 000 kronor. Med understrykande av den svårighet, som föreligger beträffande ett bedömande av förlustriskerna, har utskottet ansett sig böra biträda departementschefens ifrågavarande förslag.

Utskottet.

Vad departementschefen i övrigt föreslagit med avseende å kreditgarantiens anordnande och i samband därmed stående frågor har icke föranlett någon erinran eller något uttalande från utskottets sida.

2. Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor m. m.

Kungl. Maj:ts under punkten 97 i åttonde huvudtiteln framställda förslag innebär en höjning av anslaget till naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor från 240 000 kronor till 310 000 kronor i syfte att möjliggöra en mot de stegrade levnadskostnaderna svarande ökning av stipendiebeloppen. Departementschefen har — i anledning av att riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om naturastipendieformens införande även vid andra högskolor än karolinska institutet samt de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg — förklarat, att han icke vore beredd att redan för nästa budgetår förorda åtgärder i sådan riktning.

Förslaget rörande anslag till statens lånefond för universitetsstudier innebär en höjning av detta anslag med 100 000 kronor. Av det föreslagna beloppet 650 000 kronor ha till fortsatta lån beräknats 550 000 kronor och till nya lån 100 000 kronor.

Till stöd för det i *motionerna I: 133* och *II: 244* gjorda yrkandet har anförts i huvudsak följande.

Det är ett allmänt accepterat önskemål, att studiebegåvad ungdom skall beredas tillfälle till lämplig utbildning oberoende av vederbörandes ekonomiska resurser. Naturligtvis gäller detta icke blott studier och annan utbildning på mellanstadiet utan även den högre utbildningen vid universitet och högskolor. Under senare år ha statsmakterna också vidtagit en del åtgärder, som beteckna steg i denna riktning, och utredningar i vissa avseenden pågå. De kostnader, som uppstå för den enskilde vid studier efter studentexamen på grund av att dessa studier i regel måste bedrivas på annan ort än hemorten, har man sökt minska genom naturastipendier, som utgå med fri kost och logi till särskilt studiebegåvade, mindre bemedlade studenter. En möjlighet att erhålla lån på fördelaktiga villkor erbjudes dessa genom statens räntefria studielån, ur statens lånefond för universitetsstudier. Vid vissa fackskolor finnas dessutom speciella statliga stipendier. 1941 års befolkningsutredning har föreslagit, att privatpersoners borgensansvar för examinerade akademikers studielån skall kunna ersättas med statlig garanti för lånen. Vidare kan erinras om den för närvarande pågående utredningen angående kommuns möjlighet att anslå medel till stipendier.

De hittills vidtagna hjälpformerna ha dock näppeligen ställt den högre undervisningen inom räckhåll för alla ungdomar med erforderlig förutbildning, oberoende av deras ekonomiska förhållanden. Anslagen till statsstipendier och studielån ha nämligen inte varit så stora, att dessa hjälpformer kunnat utnyttjas av ett större antal studerande. Sålunda torde det belopp på 310 000 kronor, som föreslagits för nästa budgetår till naturastipendier, med

nuvarande levnadskostnader räcka till knappt 200 stipendiater. Detta framstår som en mycket blygsam siffra, när man betänker att det enligt statistiska centralbyråns uppgifter var 9 861 studerande inskrivna vid universiteten, karolinska institutet och de båda högskolorna i Stockholm och Göteborg under höstterminen 1945.

För innevarande budgetår finnes ett investeringsanslag till statens lånefond för universitetsstudier på 550 000 kronor. Detta föreslås för nästa budgetår höjt till 650 000 kronor. Detta belopp framstår dock som ganska ringa jämfört med befolkningsutredningens beräkning, att de högskolestuderandes samlade skuldbörda för närvarande rör sig omkring 35 à 40 miljoner kronor.

Trots här ovan vidrörda och vissa andra åtgärder som avse att underlätta högre studier för mindre bemedlade studerande medföra sådana studier fortfarande stora kostnader för den enskilde. Studiekostnaderna äro så höga och de löner man kan vänta att erhålla efter avlagd examen äro så låga, att man i de flesta fall ej kan förvänta att bli skuldfri förrän ett stort antal år efter examen. Om en mindre bemedlad student fortsätter sina studier, så ställes han efter examen ofta inför valet mellan att fortast möjligt bli fri från studieskulden och att bilda familj. De som välja det senare alternativet anse i många fall, att de — i varje fall under de första åren — inte ha råd att sätta barn till världen.

Dessa förhållanden ha lett till att många studiebegåvade, men mindre bemedlade studenter inte ansett sig böra fortsätta studierna vid de högre utbildningsanstalterna. Man har anledning antaga, att dessa ekonomiska hänsyn bidraga till att göra rekryteringen till dessa studier från olika folkgrupper ytterst ojämn. I relativt ringa utsträckning komma de studerande från mindre bemedlade familjer.

En väg att avhjälpa dylika missförhållanden vore att ordna så att förbättrade löneförmåner utginge till yngre personer med akademisk och högskoleutbildning. Vissa åtgärder i denna riktning föreslås i årets statsverksproposition och andra äro under utredning. Denna fråga skall därför ej här upptagas till behandling. Däremot vilja vi föreslå en utvidgning av de statliga åtgärder, som syfta till en sänkning av studiekostnaderna. Vi föreslå, att denna fråga göres till föremål för en särskild utredning.

En dylik utredning bör i främsta rummet gälla en sådan vidgad användning av redan befintliga hjälpformer, närmast statsstipendier och statens räntefria studielån, att mindre bemedlade studenter få väsentligt ökade möjligheter till högre studier utan överdriven skuldsättning. Frågan om borttagande av kursavgifter och dylikt torde redan vara föremål för universitetsberedningens uppmärksamhet. Vi våga hoppas, att förslag härom icke skola låta länge vänta på sig. Utredningen bör måhända överväga, huruvida i vårt land för närvarande förutsättningar finnas för införande av statlig s. k. studielön under utbildningstiden, men det förefaller troligt, att denna fråga bör ställas på framtiden.

Om en utredning i detta syfte tillsattes omedelbart, skulle den kunna samordnas med universitetsberedningens arbete beträffande den högre undervisningens organisation m. m. I fjol tillsattes 1945 års akademikerutredning, som har i uppdrag att utreda storleken av akademikerens skuldbörda och därmed sammanhängande frågor. Akademikerutredningen lär inom kort ha samlat det erforderliga materialet härför och ämnar sedan omedelbart påbörja bearbetningen av detta. Det vore säkerligen av värde om ett visst samarbete etablerades mellan akademikerutredningen och den här före-

slagna utredningen. Därvid skulle överläggningar kunna äga rum om de frågeställningar, som ha gemensamt intresse för båda utredningarna. Detta skulle vara av vikt, inte minst med tanke på att akademikerutredningens material är av den omfattningen att det inte, enligt uppgift, lämpligen kan eller bör bearbetas i sin helhet.

De hjälpåtgärder, som den föreslagna utredningen eventuellt kan giva anledning till, kunna inte få några verkningar förrän om en tid, och därför är det av vikt att tillfälligt förbättra de mindre bemedlades möjligheter att bedriva högre studier. Av det skälet torde ökade anslag till såväl statsstipendier som statens lånefond för universitetsstudier vara berättigade.

I statsverkspropositionens åttonde huvudtitel, punkt 97, föreslås ett reservationsanslag på 310 000 kronor till naturastipendier vid universiteten och vissa högskolor, vilket innebär en höjning från innevarande budgetår med omkring 30 procent. Denna höjning har föreslagits av universitetskanslern med motivering att levnadskostnaderna stigit med minst denna procentsats sedan riksdagen 1937 fastställde anslaget i fråga. En ytterligare höjning av detta anslag synes på ovan anförda grunder vara välmotiverad. Därför föreslås, att riksdagen för budgetåret 1946/47 måtte bevilja ett reservationsanslag till naturastipendier med 500 000 kronor.

Som framgått av det anförda, borde statens lånefond för universitetsstudier utökas, så att den kunde täcka en större del än hittills av akademikerernas studielån. En ytterligare höjning av investeringsanslaget till statens lånefond för universitetsstudier är därför nödvändig, förslagsvis till 750 000 kronor.

Utskottet.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag, vilka innebära beträffande anslaget till naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor en anslagshöjning från 240 000 kronor med 70 000 kronor till 310 000 kronor och beträffande anslaget till statens lånefond för universitetsstudier en anslagsökning från 550 000 kronor med 100 000 kronor till 650 000 kronor. Det i motionerna I: 133 och II: 244 framställda yrkandet om uppförande av ifrågavarande två anslag med respektive 500 000 kronor och 750 000 kronor har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka.

Utskottet har icke heller funnit tillräckliga skäl föreligga för att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om verkställande av den i nyssnämnda motioner angivna utredningen. Utskottet förutsätter nämligen att de i motionerna berörda problemen i allt väsentligt komma att bli föremål för uppmärksamhet inom de redan pågående utredningar, som bedrivs av 1945 års akademikerutredning och 1945 års universitetsberedning.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till motionerna I: 133 och II: 244.

Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet i det föregående anfört hemställer utskottet,

A. att riksdagen må

I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 431 bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet tillstyrkta grunder utfärda erforderliga bestämmelser angående statlig kreditgaranti för lån åt den som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till *Kostnader för statlig kreditgaranti för vissa studielån* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 133 och II: 244, i vad de avse anslagsberäkningen, för budgetåret 1946/47 anvisa

a) till *Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor* under åttonde huvudtiteln ett reservationsanslag av 310 000 kronor;

b) till *Statens lånefond för universitetsstudier* under statens utlåningsfonder ett investeringsanslag av 650 000 kronor;

B. att motionerna I: 133 och II: 244, i vad de avse förslag om utredning, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 maj 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Lindström, Grünebo, Larsson, André, Karl Andersson, Petersson, Rosenberg, Ivar Persson* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ward, Falla, Bergström, Andersson* i Malmö, *Pettersson* i Dahl, *Malmberg* i Skövde, *Lindholm, Holmström, Hoppe* och *Persson* i Vinberg.

Reservation

av herrar *Petersson* och *Malmberg* i Skövde.